

USAID | **UKRAINE**
FROM THE AMERICAN PEOPLE

ЗВІТ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ПІДПРИЄМЦІВ ЧОРТКОВА

Опитування проводилося

Комітетом стратегічного планування

у співпраці з проектом
Економічний розвиток міст

Травень 2005 р.

ВИВЧЕННЯ ДУМКИ ПІДПРИЄМЦІВ

I. ВСТУП

У травні 2005 року було проведене опитування роботодавців Чорткова. Це опитування є елементом процесу стратегічного планування економічного розвитку з залученням громади – проекту, який визначатиме економічне майбутнє міста. Метою опитування було отримання корисної та достовірної інформації для членів Комітету стратегічного планування (КСП) стосовно думки тих, хто здійснює інвестиції та створює робочі місця в Чорткові. Серед питань анкети були історія та статус підприємства, характер бізнесу, робоча сила та персонал, інформація про розміщення підприємства, послуги, що надаються органами влади, та стосунки з ними, а також загальна думка про місто як середовище для ведення бізнесу.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

До 17 травня 2005 року було заповнено 36 анкет. Серед компаній у переліку для опитування були найбільші роботодавці міста, а також вибірка малих і середніх підприємств. З 36 обстежених компаній лише 10 забезпечували роботою понад 25 працівників. У цьому звіті містяться узагальнені відповіді всіх підприємств.

Для отримання якомога повніших і відвертіших відповідей, респондентів запевнили, що цей звіт не буде містити посилань на конкретні підприємства, а інформація в анкетах буде конфіденційною.

Були виявлені відмінності у відповідях між підприємствами, що представляють різні галузі економіки, а також між великими підприємствами та представниками малого й середнього бізнесу. Тому частину даних було проаналізовано з урахуванням цих відмінностей. Для цілей цього звіту результати опитування оцінюватимуться окремо по трьох секторах: (1) обробна промисловість / виробництво, (2) торгівля та послуги, (3) інші галузі.

Хоча опитування 36 підприємств не може повною мірою відобразити думку всієї бізнесової громади Чорткова, ці підприємства, – як традиційні роботодавці, так і динамічний, зростаючий сектор малих і середніх компаній, – репрезентують значну частину місцевої економіки.

III. ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

1. Місцева економіка зараз переживає нелегкий період – рівень зайнятості, середня зарплата та орієнтованість на експорт досить низькі, проте існують важливі плани збільшення обсягів продажу та здійснення нових інвестицій. Місцеві підприємці незадоволені загальною економічною ситуацією в країні, національним законодавством, бюрократизмом, корупцією та застарілою інфраструктурою, особливо дорогами.
2. Загальна кількість працівників на всіх підприємствах-респондентах зараз складає близько 1000, а наступного року планується створити ще 150 робочих місць. Традиційні підприємства нещодавно пройшли процес реструктуризації та скорочення, стан більшості з них виглядає стабільним. Проте, рушійною силою створення нових робочих місць є новостворені малі підприємства, які мають намір

забезпечити в 2006 році 70 нових робочих місць і позитивно оцінюють перспективи на наступні роки.

3. Місцева економіка здебільшого орієнтована на місцевий та регіональний ринки (тобто національний ринок). Лише дві з усіх 36 компаній експортують значну частку своєї продукції, що становить 10 відсотків загального обсягу збуту продукції та послуг підприємств, охоплених опитуванням. Решта збуту припадає на Тернопільську область (67 %) та інші регіони України (23 %).
4. Дуже позитивним результатом є той факт, що компанії оцінили на «відмінно» 32 % своїх працівників і поставили «добре» 49 відсоткам, що відображає винятковий рівень задоволення робочою силою. Частка «поганих» працівників є зовсім незначною – лише 1 %. Середня заробітна плата в 2005 р. зросла до 491 грн. на місяць. Багатьом підприємствам бракує працівників необхідної кваліфікації, головним чином у технічних сферах. Очікується також, що ця проблема залишиться актуальною і в прийдешні роки.
5. Чотирнадцять з 36 фірм мають плани модернізації або вдосконалення своїх нинішніх потужностей з метою розширення своєї діяльності в Чорткові, як шляхом розвитку існуючих потужностей, так і через нове будівництво, переважно в 2005-2007 рр. Загальна сума інвестицій може сягнути 3,315 млн. грн. Лише три компанії планують розширюватися поза межами Чорткова. У той же час шість фірм розглядають можливість або навіть планують перенести свою діяльність до іншого міста, переважно через брак відповідних приміщень і відсутність землі для розширення. Одне з підприємств заявило про рішення залишити місто в пошуках кращого бізнес-клімату для своєї діяльності.
6. Загалом якість послуг, що надаються органами місцевого самоврядування, була оцінена не надто високо (в середньому – 2,82 за 4-бальною шкалою, де 1 є найвищою, а 4 – найнижчою оцінкою). Утримання доріг та технічної інфраструктури разом з громадським транспортом найчастіше зазначалися як послуги, що потребують поліпшення.
7. Дев'ять із 36 компаній оцінили рівень місцевої влади як «відмінний», а 14 респондентів вважають його «добрим». Влада також отримала дев'ять оцінок «задовільно» та одну «погано». Враховуючи заявлений задовільний досвід співпраці з міським головою, заступниками мера та міськрадою, це свідчить про досить високий рівень задоволення роботою органів місцевої влади.
8. Думки про діловий клімат у Чорткові були дещо менш позитивними. П'ять компаній оцінили місто як «відмінне» місце для ведення бізнесу, 21 – «добре», і 7 – «задовільне». Серед найважливіших сильних сторін місцевого бізнес-клімату неодноразово згадувалося вигідне географічне розташування (можливість обслуговувати кілька важливих ринків з однієї точки).
9. Компанії поділяють думку, що місцева економіка поліпшиться завдяки позитивним змінам на місцевому рівні (розвиток комунальної та ділової інфраструктури), кращій співпраці влади і бізнесу (розвиток малих і середніх підприємств) та зовнішнім ресурсам (залучення прямих іноземних інвестицій). Загальнопоширеним є також ставлення до якості довкілля як до дуже важливого питання.

IV. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ

1. Статус підприємств

З 36 опитаних підприємств лише 7 було засновано до 1990 року. Найбільша частка новостворених компаній – це малі підприємства в галузях торгівлі та послуг, тоді як у

виробництві та серед великих роботодавців переважають традиційні підприємства. Кількість і життєздатність місцевих малих і середніх підприємств свідчить про досить високий рівень підприємливості чортківців. Більшість (60 %) компаній перебувають у власності українських юридичних і фізичних осіб. Проте й досі зберігається відносно велика частка підприємств державної та комунальної власності – 40 %. Серед обстежених підприємств не було жодного, яке б належало іноземним власникам.

2. Загальний стан бізнесу

Економіка Чорткова виглядає досить диверсифікованою, а її структура добре віддзеркалює факт, що підприємства міста обслуговують здебільшого місцевий та регіональний ринки. Підприємства міста можна умовно розбити на дві основні категорії: (1) група традиційних підприємств, заснованих ще за радянських часів; ці підприємства здебільшого задовольняють різноманітні потреби регіональних галузей, домогосподарств, населення; (2) ряд малих і середніх підприємств у сфері торгівлі та послуг, засновані місцевими підприємцями після 1990 р.; ці підприємства в основному конкурують за ті ж самі або подібні ринки. Згадування «внутрішньої конкуренції» як одного бар'єрів для розвитку бізнесу половиною респондентів, мабуть, пов'язано з цією особливістю місцевої економіки.

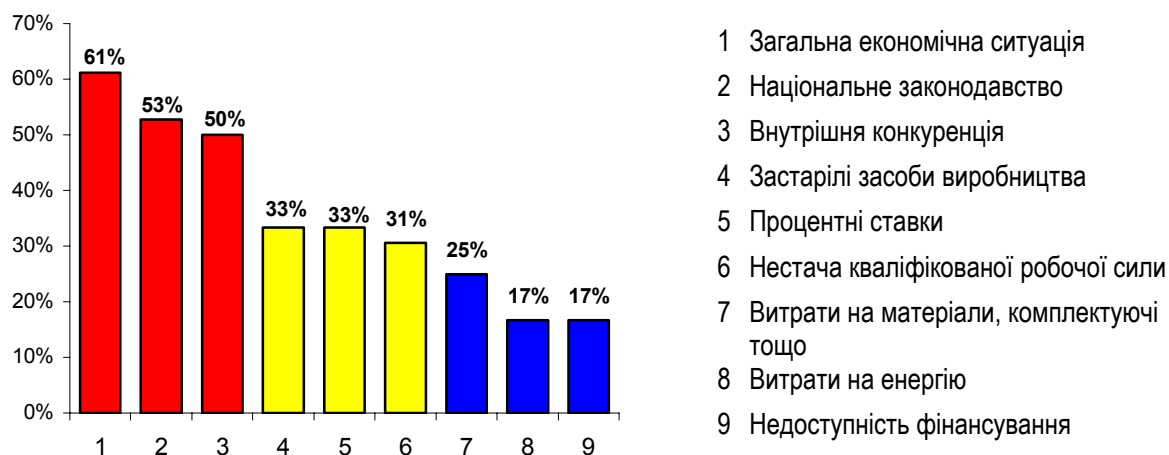

Рис. 1. Перешкоди для подальшого розвитку

Респонденти мали назвати чинники негативного впливу на поточний і майбутній розвиток своєї продукції чи послуг (див. рис. 1). До першої трійки чинників увійшли: (1) загальна економічна ситуація – згадувалася 61 відсотком респондентів, особливо представниками малого й середнього бізнесу в сфері торгівлі та послуг (84 %); (2) національне законодавство – рівномірно згадувалося представниками всіх категорій підприємств (53 %); і (3) внутрішня конкуренція – становить проблему для 50 % місцевих компаній. Застарілі засоби виробництва представляють значну перешкоду для виробничих підприємств (до 64 %), які також зазначали процентні ставки частіше ніж всі респонденти у середньому (55 % проти 33 %). На відміну від процентних ставок недоступність фінансування до головних перешкод в Чорткові не належить (17 %). При дуже низькій вартості робочої сили майже третина респондентів (31 %) зазначила нестачу кваліфікованої робочої сили, що було досить несподівано. З іншого боку, такі питання, як обмеження, пов'язані із захистом довкілля, віддаленість ринків, ставлення місцевої влади та іноземна конкуренція є проблемами лише для одного-двох підприємств.

Зі вступом України до ЄС пов'язані більш позитивні очікування, хоча підприємства передбачають і негативні наслідки. Головні вигоди від початку процесу

інтеграції респонденти вбачають у кращому правовому захисті підприємців (67 %) та стабільному бізнес-кліматі (61), а також у доступі до великого ринку (31 %) та перевагах єдиної валюти (31 %).

З іншого боку 53 % підприємств бояться сильної іноземної конкуренції, неодмінно пов'язаної з вигодами інтеграції. До інших чинників, які могли негативно вплинути на позицію чи результати діяльності місцевих підприємств, респонденти віднесли подорожчання робочої сили, послуг і товарів (42 %), додаткові витрати для пристосування до нових умов (42 %) ф суворі правила щодо втручання з боку держави (42 %).

3. Клієнти

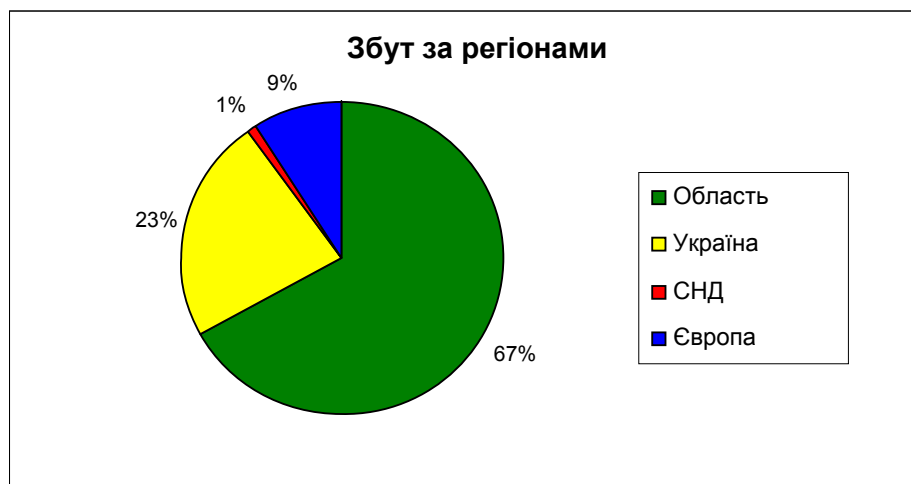

Рис. 2. Ринки збуту місцевої економіки – рівень експортної орієнтації

Усі компанії з готовністю надали інформацію про географічний розподіл своїх клієнтів (рис. 2). Лише дві з них повідомили, що вони експортують значну частину своїх товарів і послуг (до інших країн СНД та Європи), тоді як 67 % сумарного збуту припадає на Тернопільську

область, і 23 % – на інші регіони України. Ці цифри свідчать про дуже низький рівень експортної орієнтації чи експортного потенціалу економіки Чорткова та її значну залежність від ємності місцевого та регіонального ринків. Схоже, що критичним чинником для розвитку місцевої економіки в довгостроковій перспективі є її спроможність проникнення на нові ринки.

Переважна більшість компаній очікують у 2005 р. збільшення обсягів збуту (часто більш ніж на 20 %), проте середній обсяг збуту на одного працівника знаходиться на досить низькому рівні – близько 39 тис. грн., а отже існує велика потреба в підвищенні продуктивності праці.

Клієнтура також була найпоширенішою причиною розміщення підприємства саме в Чорткові – цю причину зазначили 26 респондентів. Наявність постачальників сировини та комплектуючих серед таких причин назвали відповідно 17 і 8 підприємств. Для 23 компаній значення мала наявність у місті кваліфікованої робочої сили. Серед інших причин розміщення підприємства в Чорткові респонденти називали сприятливе географічне розташування міста та місце проживання власника.

4. Питання праці та зайнятості

Загальна чисельність працівників з повним робочим днем на 36 підприємствах, що брали участь в обстеженні, становить 1011. П'ять років тому на цих підприємствах разом працювало 993 працівники, а торік – 959. Нові робочі місця створювалися переважно в секторі торгівлі та послуг (30-відсоткове зростання за останні п'ять років), тоді як кілька великих роботодавців у той самий час скорочували виробництво.

Два останні роки ця тенденція, схоже, змінюється, і, відповідаючи на запитання про нові інвестиції, респонденти повідомили, що планують створити майже 300 нових робочих місць. Про хорошу диверсифікованість економічної структури також свідчить те, що майже 30 % працівників складають жінки (понад 54 % у сфері торгівлі та послуг). Частка працівників з вищою освітою сягнула в цьому році 20 %.

Середня чисельність працівників на обстежених підприємствах у 2005 р. становить 28 (у 2000 р. – 45). Вселяє оптимізм очікуване зростання цього показника до 32 у 2006 р. Результати опитування, які стосуються питань зайнятості, є одними з показників ролі та зростаючого значення малих і середніх підприємств у місцевій економіці.

Рис. 3. Тенденції зайнятості

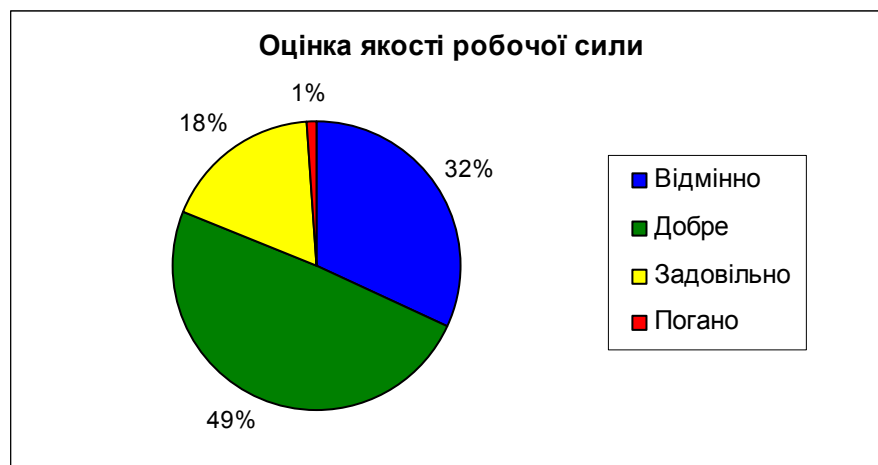

Рис. 4. Рівень задоволення якістю робочої сили

Рівень задоволення роботодавців якістю свого персоналу є винятковим. У цілому, за словами респондентів, 32 % працівників є відмінними, 49 % – добрими, 18 % – задовільними і лише 1 % – поганими (рис. 4). Найбільші частки як відмінних, так і поганих оцінок (відповідно 55 % і 2 %) поставили респонденти, які представляли виробничу сферу. Якість місцевої робочої сили може використовуватись в рекламі Чорткова як одна з його переваг (у разі, якщо громада вирішить здійснювати заходи щодо залучення до міста нових підприємств).

Місячна фактична заробітна плата на обстежених підприємствах становить у середньому 491 грн. (у 2004 р. – 436 грн.). Найнижчими (трохи більше 400 грн.) є заробітки у сфері торгівлі та послуг, і найвищими (619 грн.) – у виробничій сфері. Загалом диференціація заробітної плати в місцевій економіці відбувається в діапазоні від 283 грн. 850 грн. на місяць.

Незважаючи на високий рівень задоволення якістю місцевої робочої сили, 19 підприємств очікують у майбутньому виникнення кадрових проблем. Найчастіше згадували брак чи потенційний брак кваліфікованих працівників технічних професій, у тому числі з вищою освітою.

За винятком одного підприємства, яке має невеличкий підрозділ з розробки програмного забезпечення, серед респондентів не було жодного, хто б повідомив про проведення досліджень, конструкторських робіт чи провадження іншої наукомісткої діяльності.

5. Нерухомість

У цьому питанні ситуація в Чорткові має як позитивні, так і негативні сторони (див. рис. 5). Як правило, підприємства є власниками будівель, в яких вони розміщені, і мають право на користування землею, причому багато з них також мають достатні площі для розширення. Проте більш ніж половині місцевих фірм не вистачає місця для можливого розширення, що може стати проблемою; шість компаній навіть розглядають можливість перенесення діяльності з Чорткова, а одна оголосила, що залишає місто. З іншого боку, шість компаній готові запропонувати в оренду або продати частину свого майна.

Нинішній стан будівель та рівень технологій не видається найкращим, тому багато компаній планує здійснення суттєвих інвестицій у вдосконалення потужностей. Двадцять одне підприємство планує модернізацію або вдосконалення існуючих споруд здебільшого протягом цього й кількох наступних років. Планується вкласти 3,315 млн. грн. та створити 296 нових робочих місць. Якщо ці цифри виявляться реальними, це безперечно допоможе зростанню місцевої економіки. Обсяг очікуваних інвестицій відповідає відносно невеликому середньому розміру місцевих компаній. Однак, для досягнення цих показників суттєву роль мають відіграти середні та малі підприємства у сфері торгівлі та послуг.

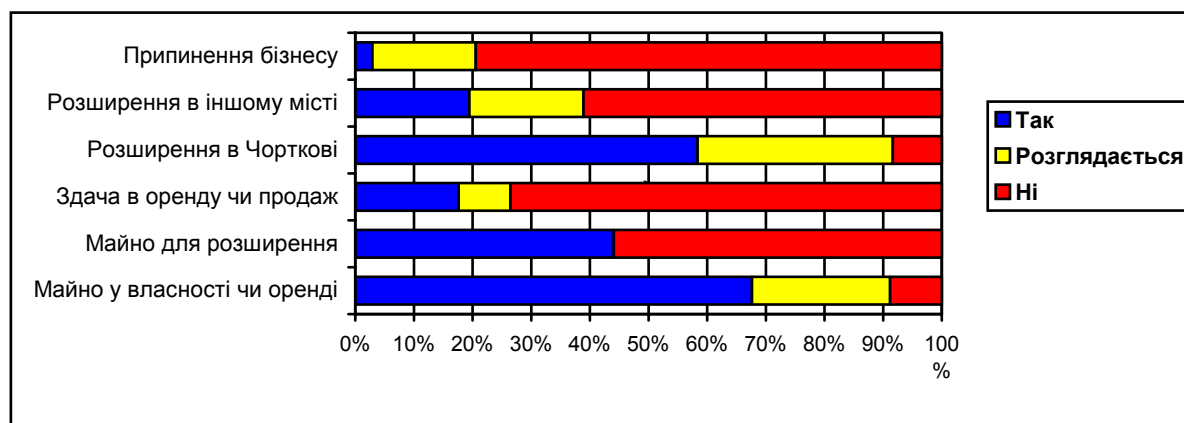

Рис. 5. Інформація про нерухомість і можливості для розширення

6. Послуги та відносини з органами місцевої влади

Респондентам було запропоновано оцінити дев'ять видів муніципальних послуг за шкалою від 1 до 4 (1 = відмінно, 4 = незадовільно). В середньому ці послуги були оцінені як задовільні з середнім балом 2.82 (див. рис. 6). Найбільше задоволення було висловлене наданням ділянок і будівель для бізнесу (2,16). Досить високі оцінки також отримали ліцензування та надання дозволів для ведення бізнесу (2,36) і надання дозволів на будівельні роботи (2,52). Якщо порівнювати з іншими країнами Центральної та Східної Європи, оцінка підтримки місцевою владою малих і середніх підприємств (2,68) виявилася несподівано високою, у тому числі оцінка з боку самих представників МСП (2,78), які зазвичай є найбільш критично налаштованими респондентами.

Респонденти були дуже незадоволені станом утримання доріг (3,69), розвитком інфраструктури (3,14) і громадським транспортом (3,09). Результати оцінки були досить

рівними – збалансованими, з не надто значними відмінностями між різними респондентами.

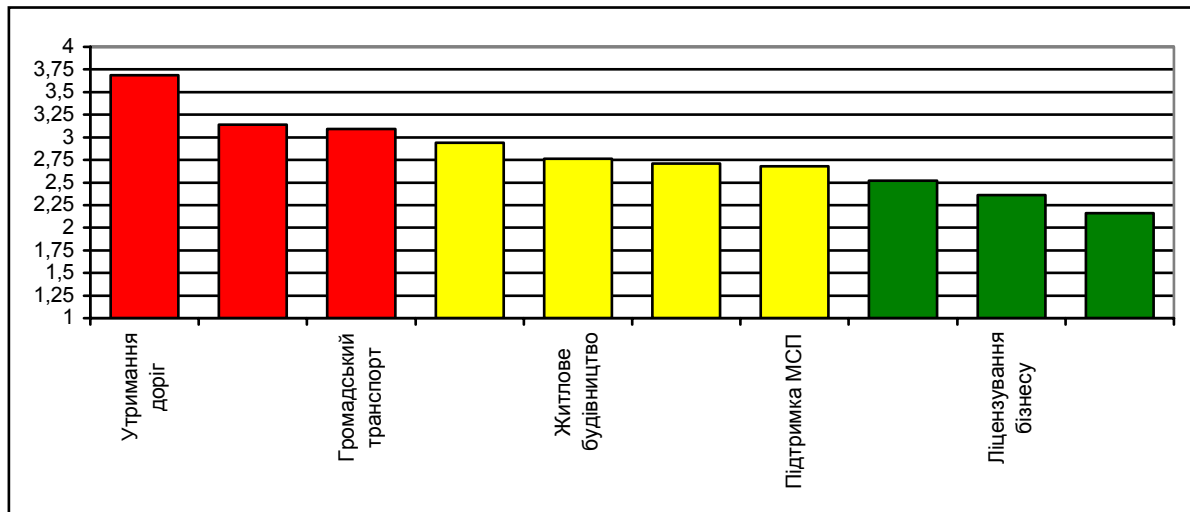

Рис. 6. Послуги органів влади

Загалом відповіді свідчать про те, що підприємства готові порекомендувати ініціативи, зокрема в сфері утримання (та реконструкції) доріг. Ця тема – очевидний “переможець”. Серед інших часто повторюваних зауважень підкреслювалася необхідність розвитку інфраструктури та підтримки МСП.

Підприємства також запитували про послуги, які мають надаватися міською владою (та, зокрема, підрозділом з економічного розвитку) представникам бізнесу Чорткова. Як демонструє рис. 7, підприємства активно підтримують майже всі з запропонованих послуг. На один з найбільших викликів місцевої економіки (успішне зростання МСП) можна відповісти створенням центрів підтримки бізнесу.

На відміну від компаній в інших країнах Східної Європи, респонденти не підтримують ідею надання міською владою за символічну ціну приватним підприємствам вільних ділянок, які забезпечені інфраструктурою – вони не бачать гарантії, що ті, хто отримає таку форму субсидії, насправді почне створювати робочі місця. Більш справедливими вважаються податкові стимули, і разом з фінансовою підтримкою бізнесу (кредитні гарантії) вони були б дуже бажаними – це допоможе вирішити вищезгадані проблеми, пов’язані з браком фінансових ресурсів.

Підприємства-респонденти оцінили контакти з владними структурами та посадовцями. Результати досить позитивні, як це видно з рис. 8. Міський голова, його заступники, міська рада, районні органи, Центр зайнятості й навіть податкова інспекція отримали дуже позитивні оцінки. Респонденти не мали численних контактів з фінансовим і промисловим управліннями та управлінням інвестицій.

Численні коментарі менеджерів можна об’єднати в одне речення: надто високий рівень бюрократизму, брак компетентності, забагато зайвої звітності та невідповідне ставлення з боку цих установ до підприємства як до клієнта (та платника податків).

Вивчення думки підприємців – Чортків

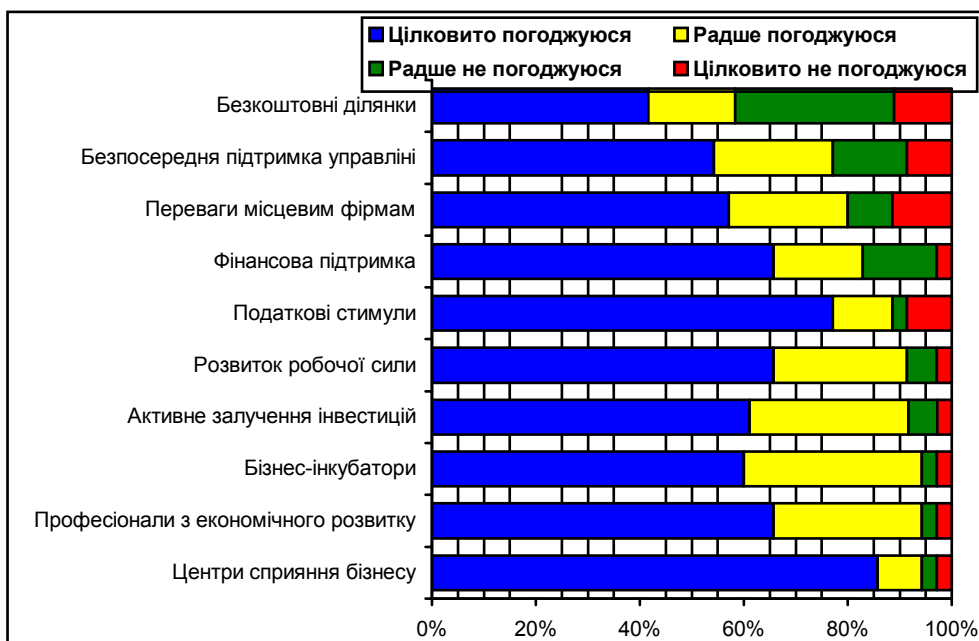

Рис. 7. Послуги підрозділу з економічного розвитку

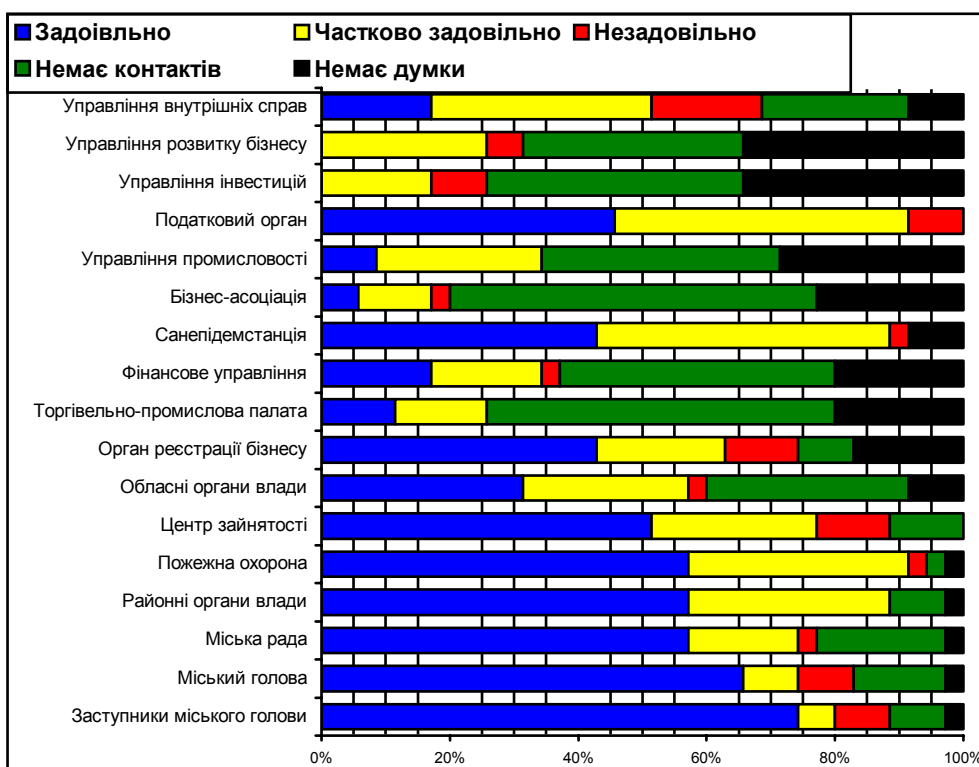

Рис. 8. Контакти з органами влади та управління

7. Критичні питання

Респонденти дали такі відповіді на запитання щодо трьох найбільш важливих напрямків, які мають бути відображені в стратегічному плані:

- Довкілля зайняло перше місце з 50 % голосів і найбільшою часткою серед виробничих підприємств (64 %);
- Комунальну інфраструктуру (дороги, електроенергія, газ, водопостачання) вибрали 42 % респондентів;

Вивчення думки підприємців – Чортків

- Якості життя в Чорткові віддали перевагу 36 % компаній;
- Розвиток малих і середніх підприємств (31 %) несподівано отримав найбільшу підтримку з боку великих роботодавців, а не малих підприємств;
- Розвиток інфраструктури для бізнесу (наприклад, створення центру підтримки бізнесу) підтримали 28 % опитаних, здебільшого представники сектору МСП (37 %);
- Розвивати житлове будівництво (25 %) також рекомендували здебільшого представники МСП;
- Транспорт вибрали 25 % респондентів;
- Голоси на підтримку залучення прямих іноземних інвестицій (17 %) рівномірно розподілилися серед усіх груп підприємств;
- Промислову реструктуризацію рекомендували 14 % компаній, причому парадоксально, що її підтримали майже виключно малі та середні підприємства;

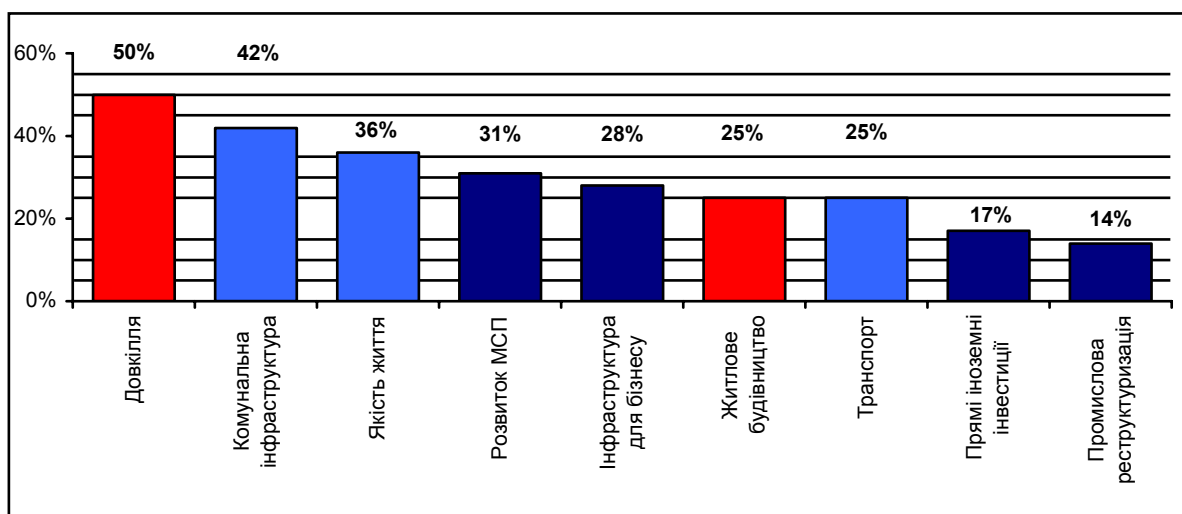

Рис. 9. Критичні питання

Серед інших питань розвиток туризму (11%), схоже, є менш важливим для МСП у сфері торгівлі та послуг, ніж для підприємств інших галузей. З іншого боку, були питання, які згадувалися менше трьох разів кожне, наприклад, розвиток робочої сили, соціальні послуги, наукові дослідження й розробки чи освіта.

8. Загальні враження

Респондентам запропонували висловити свої загальні враження про органи влади в Чорткові. Дев'ять з 36 компаній оцінили місцеву владу як "відмінну", і чотирнадцять – як "добру". Дев'ять респондентів поставили задовільну оцінку, один погану. Як зазначається вище в пункті 8 розділу "Основні висновки", відповіді були цілком позитивними. Дещо менш позитивними були думки щодо бізнес-клімату в Чорткові: п'ять компаній оцінили його як відмінне місце для бізнесу, двадцять одна – як добре, і сім – як задовільне.

Позитивними прикладами елементів бізнес-клімату Чорткова, відзначеними респондентами, як правило, були такі:

- Географічне розташування;
- Відсутність перешкод з боку місцевої влади;
- Готовність міської влади шукати рішення проблем, що виникають;
- Збільшення масштабів будівництва житла і громадських споруд з 2001 р.;
- Наявність грошей з-за кордону.

Негативні чинники, визначені респондентами, головним чином стосуються якості доріг і технічної інфраструктури. Деякі з проблем (високі процентні ставки, надто високий рівень бюрократизму) можуть бути вирішені на місцевому рівні лише частково:

- Дороги та інфраструктура;
- Бюрократизм і корупція;
- Відсутність послуг з підтримки бізнесу;
- Низька купівельна спроможність, маленький ринок;
- Недостатньо великий розмір міста.

V. УЗАГАЛЬНЕНИЙ ВИСНОВОК

Цей звіт про результати опитування підприємців відображає узагальнені думки головних роботодавців Чорткова. Їхнє спільне ставлення до міської влади визначатиме зростання економіки міста, її застій чи занепад. Звіт допоможе Комітету стратегічного планування в його роботі і буде корисним для міської влади в роботі над підтримкою та поліпшенням ділового клімату в місті.

Проект «ЕРУМ» висловлює вдячність усім представникам підприємств, котрі поділилися своїми думками та надали корисну інформацію Комітету стратегічного планування, а також усім членам КСП, які присвятили свій час на проведення опитування.